

József Attila nyomában Öcsödön

„Apám — néhai József Aron — háromesztendős koromban kivándorolt, engem pedig az Országos Gyermekvédelmi Liga Öcsödre adott nevelőszülőkhöz. Itt éltem hétéves koromig, már ekkor dolgoztam, mint általában a falusi szegénygyerekek — disznópásztoroktam.”

(József Attila: Curriculum vitae. 1937.)

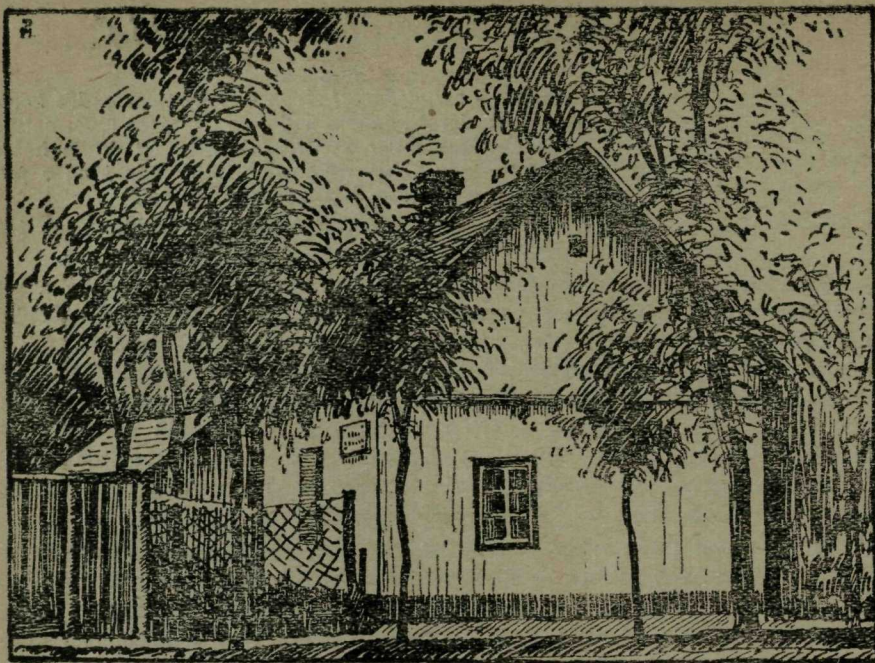
Öcsöd, Arany János-utca 5. Kis fehérre meszelt ház. Vakusi ablaka a rétre és a mögötte húzódo szántóföldekre bámul. Mert az Arany János-utca tulajdonképpen nem is utca, hanem sor a község keleti szélén. A régi léckerítésen át szűk udvarra látni. Az ajtótól balra, közvetlenül a kerítés mellett félig beomlott kút, talán nem is használják. A pitvaron át földes szobába jutunk. Berendezése egyszerű: a bútorok nem tiz- és húszévesek. A falon nagyméretű olajnyomat az aradi tizenhárom vértanú-tábornok képével; az előtérben Damjanich délceg alakja lóháton. A ház végéhez ragasztva nagyobbfajta ólnak beillő istálló. Valamikor — állítólag — három ló is állott benne.

A ház ilyenformán semmiben sem különbözik ezer és ezer más falusi házikótól, egy idő óta mégis többen és többen térnek be udvarára, sőt 1955. április 10. óta bizonyosan minden arramenő megáll legalább egy pillanatra a kerítés mellett: elolvassa az emléktábla felírását, mely azt hirdeti, hogy ebben a házikóban töltötte keserves gyermekségének négy szomorú évét **József Attila**, a magyar proletáriátus mindmáig legnagyobb költője. (Eltévedne a látogató, ha ezt az öcsödi házat a József Attila-utcában keresné. Az a község másik felén van, — és talán soha sem látta a gyermek József Attilát...)

Keressük, kutatjuk azokat az emlékeket, melyeket még fel lehetne találni. Minden apróság érdekes, minden kis részlet fontos. Még élnek a kortársak, még nem késő. A nagy remények azonban hamarosan lelohadnak: alig-alig él itt a költő emléke, pedig Öcsödnek van engesztelnievalója... Talán éppen ezért olyan ellentmondóak a kortársak, a régi ismerősök visszaemlékezései. Engesztelés helyett szépiíteni, kendőzni próbálják azt, amit nem lehet szépiíteni.

A faluszéli kis házban Gombai Ferenc lakott családjával. Nem tartozott a módosabb gazdák közé; hat holdat bérelt, és azt művelte. A gyerekek egymásután elkerültek a háztól; 1906-ban férjhez ment a lány is. Egyedül maradt a két szülő, és ekkor ötlött fel a gondolat, hogy menhelyi gyereket kellene vállalni. Így került Öcsödre József Attila és Etus nővére, bár Gajdosné, az egykori Gombai-lány ma is erősen állítja, hogy a házhoz került leány nem Attila testvére volt. Mint ahogyan makacsul hangoztatja, — József Jolánnal szemben — hogy a Mama soha sem látogatta meg a gyerekeket, végülis Jolán vitte el őket, sőt úgy emlékezik, hogy Attila 12 éves koráig ette nevelőszülei kenyerét.

Emlékeznek az egykori Gombai-házban a kis menhelyi gyerekekre. Hogyne emlékeznek! Persze arra emlékeznek, hogy az istállóban nem is lehetett anyyi hely, melyen akár gyermeknek való hálóhelyet lehetett volna berendezni. Ellenben megmutatták a szoba földes padozatába építve, az ágy alatt azt a két lécet, melyen egy fiókszerűséget lehetett ki-behúztatni. Ebben a „fiókban” vetettek volna puha, meleg ágyat a kis József Attilának. Arra is emlékeznek, hogy a költő 21 éves korában levelet írt nevelőszüleinek, mely Gajdosné fogalmazásában körülbelül így hangzott: „Kedves nevelőszüeim! Nagyon köszönöm, hogy annak idején annyit hajtottak a tanulásra, mert — íme — író lettem, csak az a baj, hogy nem veszik át a verseimet.” A levelet sokszor megsírátták, csak éppen nem őrizték

Öcsöd, Arany János-utca 5.

meg, és most sehol nem találják. Emlékeznek, de ez az emlékezés már nem jutott el odáig, hogy legalább egy fényképet őriznének a költőről. Hogy a gazda kegyetlenül meg-megverte a kis árvát, — ez bizony rágalom, mert az öreg Gombai nagyon jólelkű ember volt . . .

Maga József Attila megírta, életrajzírói is megemlítik, hogy öcsödi évei alatt a falusi szegénygyermek életét élte. Néhányan emlékeznek még a községben rá, hogy játszottak együtt a réten, vagy a „ligetben”, hogy őrizték együtt a disznót. Ennél több azonban nem igen került elő. Felkerestük néhány ma is ott élő volt osztálytársát, — vannak még vagy 15-en — akikkel az elemi iskola I. osztályába járt, de ki emlékezne vissza 44 év távlatából a 3237. számú menhelyi gyerekre, aki semmiben sem különbözött még akkor a váncsodi iskolába — az iskolai anyakönyv tanúsága szerint — szép számmal járó lelenctársaitól.

Páczai Mihály tanító úr nem él már, de az anyakönyv megvan, és nem egy érdekes adalékkal szolgál. Az első sor rögtön meghökkenti az olvasót. Különös játéka a véletlennek, — önkénytelenül a „nomen est omen” jut eszünkbe — hogy ez az első sor csupán ezen az egy oldalon, nyomdai hiba miatt, így hangzik: „A tanító(!) neve: József Attila”. A nyomdász nem tudhatta, hogy csak egyetlen hibát követett el: kissé korán adta ezt a megtisztelő címet József Attilának . . .

A mulasztás rovatai üresek ugyan, de az érdemjegyek évközi alakulása mégis arra utal, hogy József Jolánnak van igaza, mikor azt írja, Attilát alig-alig engedték el az iskolába. Nyilván ezt bizonyítja a szorgalom karácsonyi 1-es jegyek romlása, valamint az, hogy Attila számtanból nem mutatott fel valami jó eredményt. A „folyékony olvasás”-ból azonban — a bizonyítvány szerint is — nem tarthatott a rossz tanulók közé. Ebben nagy része van az emlékezetes kalendáriumnak, melyet Attila még Budapestre visszatérve is betéve tudott. A Gombai-család emlékezete szerint a kalendáriumból analfabéta nevelőszüleinek kellett felolvasnia. A könyv bő részleteket tartalmazott két Verne-regényből, a Sándor Mátyásból és a Strogoff Mihályból. Ezek voltak hát a költő első olvasmányai . . .

Az elemi iskola I. osztályának elvégzése után, 1912-ben a Mama a két gyereket hazavitte Budapestre. Legjobb tudomásunk szerint József Attila azóta nem is járt Öcsödön, de az ott szerzett élmények nyilván kitörölhetetlen nyomot hagytak

lelkében. Idézik ugyan egy-két versét, egy-két sorát, de soha nem tudjuk kideríteni, hány keserű szó, hány elkeseredett mondat született — öntudatlanul is — az öcsödi évek hatására, az öcsödi emlékek eredményeképpen.

A költő születésének 50. évfordulója felébresztette a községet: április 10-én minden épkezláb ember ott tolongott a két emléktábla leleplezésekor, a József Attiláról elnevezett kultúrotthon kicsinek bizonyult annak az irodalmi estnek megrendezésére, mellyel Öcsöd a költő emlékének áldozott. Ma már számtalan jel mutatja, hogy a község „felfedezi” az egykori menhelyi gyereket: összejöttek a volt osztálytársak, a község könyvtárosa nagyobb mennyiségű József Attila-kötetet kér, mert mindenki verseit akarja olvasni.

Öcsöd ma már büszke rá, hogy abban a földszintes, kis iskolában ismerte meg a betűt a magyar nép egyik legnagyobb költője. Itt vetette papírra az első szavakat, az első mondatokat. Rövid életében fegyvert kovácsolt belőlük; fegyvert az elnyomottak védelmére, az elnyomók ellen.

Kisfaludi Sándor

JÓZSEF ATTILA:

A szolnoki hídon

Az érc-oroszlán üstökét csóválva
riadtan reng a halál-színpadon.
A Halál lesi, tárt karokkal várja,
hogy Úr legyen a sápadt arcokon.

Tenyérnyi hely s a vigyorgó, kapzsi Vég
orcájába sápad belé arcod.
Alattad a Rém, felül büntető Ég
— gyáva Ember! — Neked üzen harcot.

A Hold is kacag a nagy gyávaságon
és a Tisza lassan bugyborékol.
S csak ott tör ki a szó a néma ajkon,
hol már biztos-távol vagy a hídtól.

(1920)

A költő tizenöt éves korában írta ezt a verset. Egyetlen költeménye, mely — tudomásunk szerint — Szolnokhoz kapcsolódik.